

УДК 351.764(497.11)''183/185''(093.2)
176.5(497.11)''183/185''(093.2)

Др Иван Јанковић, адвокат
Београд
ijank@eunet.rs

Оригиналан научан рад
Примљен: 05.10.2015.
Прихваћен: 10.11.2015.

Обште блуднице: проституција у Београду у првој половини 19. века

Апстракт: У раду је приказан обичајно-правни третман проституције до 1850. године, када је она криминализована. Као и другде у османском царству, није било правне разлике између професионалних проститутки и промискуитетних жена. И једне и друге су биле „блуднице” и кажњаване су као такве, а кажњавани су и мушкарци који су с њима опитили. Овај преступ звао се „смешеније” или „блудодјејаније” и одговарао је појму зине у османском праву. За означавање оних блудница које су наплаћивале сексуални однос коришћени су квалификативи „обита”, „јавна” и „публична”. Подаци о 130 проститутки активних у Београду пре 1851. године показују да су оне већином биле удате (56%) или удовице (28%). Многе удовице су биле удате за угледне мушкарце, углавном занатлије, али и трговце и чиновнике. Велика већина проститутки је живела у беди, али су поједине остваривале замашне приходе, које су често улагале у непокретности. Поједине су уживале заштиту моћних мушкараца, па чак и полиције. Као прилог раду је саопштена биографија једне познате проститутке из тог периода. Рођена 1811. године као хришћанка, 1813. је заробљена од Турака и исламизована, а 1830. је поново прешла у хришћанску веру. У једном периоду била је удата за једног окружног начелника и с њим имала ћерку.

Кључне речи: проституција, Београд, 19. век, смешеније, блудодјејаније, Ката Несиба

О проституцији у Београду у 19. веку најпотпуније је писао Владимир Јовановић.¹ Он је тачно уочио и описао њен обим, феноменологију и околности

¹ Јовановић, Владимир, „Проституција у Београду током XIX века”, у: *Годишњак за друштвену историју*, 1, 4, 1997, стр. 7–24. (у даљем тексту: Јовановић, В., „Проституција у Београду...”)

које су је одређивале (вишак мушког становништва; страх власти од српско-турских сукоба; начин кажњавања). С друге стране, тежиште Јовановићевог истраживања је на другој половини 19. века. Сврха овог прилога је да подробније и прецизније опише појавне облике проституције у Београду у првој половини века и њену (обичајно-) правну регулацију. Поред тога, рад садржи податке о социо-економском статусу 130 проститутки, активних у Београду пре 1851. године, као и биографију једне од њих, у виду студије случаја.

Смешенија и прељубодјеји

До 1850. године, српско казнено право није познавало никакву разлику између проститутки (женâ које обављају сексуалне односе са мушкарцима за новчану накнаду) и промискуитетних („неморалних“) женâ, тј. оних које се, макар само једном и без икакве новчане накнаде, упусте у предбрачне или ванбрачне хетеросексуалне односе. Са правног становишта, све су оне биле *блуднице* и све су кажњаване као такве. Преступ за који су кажњаване звао се *смешеније* или *блудодјејаније* (или *блудочинство*) и састојао се у ступању у незаконит (небрачан) сексуални однос.

Ово изједначавање проституције и промискуитета има свој пандан у османском праву, из кога је, највероватније, преузето и инкорпорисано у обичајно право хришћана у Београдском пашалуку. У османском праву, незаконит сексуални однос се зове *зина*. Зина обухвата, поред небрачних хетеросексуалних односа (укључујући проституцију), читав низ забрањених сексуалних радњи, као што су хомосексуални односи, али и поједине активности везане за проституцију (нпр. подвођење).² У српској правној терминологији, „смешеније“ се користи скоро искључиво за незаконите хетеросексуалне односе, док „блудочинство“ често има шире значење (означава и хомосексуалне односе и подвођење), па зато ближе одговара појму *зине*.

Када се у архивској грађи наиђе на предмет о кажњавању „блуднице“ не може се са сигурношћу знати, осим ако на то не указују неке посебно наведене околности, да ли се ради о заљубљеној сеоској девојци која се „смешала“ с момком из комшилука или о професионалној проститутки која је своје „смешеније“ с непознатим мушкарцем наплатила.³ Не само што обе, као преступнице,

² Semerdjian, Elyse, *Off the straight path: Illicit sex, law and community in Ottoman Aleppo*, Syracuse 2008, нарочито глава 2: „Zina in Ottoman Law”. (у даљем тексту: Semerdjian, E., *Off the straight path...*)

³ Ово су приметили и истраживачи проституције у другим деловима османског царства и у периодима пре 19. века, нпр.: Sariyannis, Marinos, „Prostitution in Ottoman Istanbul, late sixteenth – early eighteenth century”, *Turcica*, 40, 2008, pp. 37–65. (у даљем тексту: Sariyannis, M., „Prostitution in Ottoman...”)

спадају у исту правну категорију (блуднице) него им је, у начелу, следовала иста казна. Смешеније је кажњавано телесно, лишењем слободе и прогонством, појединачно или кумулативно.

Овде се нећемо подробније бавити некомерцијалним смешенијима. Ипак, треба нагласити да су она, уз изузетке, процесуирана углавном тек када би жена остала у другом стању или када су постојале посебно отежавајуће околности (нпр. блиско сродство или малолетство). У таквим случајевима, власти су, уз сарадњу локалне заједнице, предузимале мере да се спречи евентуални побачај или чедоморство, али и да родитељи, ако за то не постоје неотклоњиве препреке, ступе у брак. Ако брак није био могућ, отац је обавезиван, најчешће судском пресудом, да доприноси издржавању детета.⁴ Напоредо с овим аранжманима, међутим, и жена и мушкарац су за смешеније кажњавани (као „прељубодјеји”), најчешће телесно, а уз то су неко време, до доношења пресуде, боравили у затвору. Поред тога, једно или обоје прељубодјеја су могли бити протерани у друго село или варош. Ако је дете рођено живо и ако су родитељи после тога ступили у брак, могли су бити ослобођени сваке казне. Насупрот овоме, ако је дете побачено или мртворођено и/или ако брак није био могућ, казне су бивале знатно строже – вишемесечна робија, до 100 удараца штапом (мушкарци) или камцијом (жене) и прогонство.

Потпуности ради, треба знати да су као блудодјеји кажњавани и парови који, моногамно али невенчано, живе у заједничком домаћинству. До овога је, најчешће, долазило на захтев црквених власти, односно црквеног суда – Конзисторије. Конзисторија је секуларним судовима повремено слала спискове парова који живе у дивљем браку, а судови су предузимали мере да се те заједнице развргну. Суд је могао наредити блудодјејима да живе одвојено и да се више не виђају, под претњом телесне казне, или прогнати једно од њих (обично жену) у друго место, а могао их је и казнити (једно или обоје) затвором и/или телесном казном.

⁴ Додуше, једним циркуларом од 10.03.1842. („О блудочинству”) било је прописано да жена која се упусти у сексуални однос („блуду преда се”) „из користи за поклоне и новце или из страстољубија” сама сноси трошкове издржавања детета (као „погрешивша”). Исти циркулар прописује да обавеза издржавања пада на мушкарца само ако је порођај уследио после силовања или обећања брака – Историјски архив Београда (ИАБ), Суд вароши Београда (СВБ), 1842, б.б., к. 1.

Обште блуднице

Правни оквир

Иако су промискуитетне жене и професионалне проститутке биле у истом правном положају („блуднице”), очигледне фактичке разлике између њих (мотивација; начин живота; социјални статус) захтевале су и терминолошко разликовање. Зато су за блуднице-проститутке коришћени квалификативи: „обште”, „јавне” и „публичне”. Додатна терминолошка разлика се огледала у томе што су пежоративни називи: „курва”, „курветина” и „(о)роспија”, коришћени чешће за професионалне проститутке а ређе за промискуитетне жене.

Никаких писаних прописа о проституцији није било. Блуднице се само успут помињу у појединим правим актима. На пример, чл. 102. Војеног закона од 1839. године забрањује боравак „блудних кћери” у касарнама, на граници и војним маневрима и за такве прописује казну од 25 до 50 камџија и прогонство.⁵ А тачка 9. Упутства о дужностима Управитеља вароши Београда од 1840. године говори о „изкорењивању развратности”, па обавезује Управитеља да пази „да се јавне блуднице не умножавају и блудни домови, у којима такове свој занат проводе, не заводе”, али се не прописује никакав формалан поступак за постизање тог циља.⁶ Што се смешенија и блуда уопште тиче, просто се подразумевало, у складу с увреженим обичајима, да су они забрањени и кажњиви. Обичајно-правни оквир проституције може се делимично дедуковати из поступања државних органа према блудницама у пракси:

Ноћне патроле у Београду су рутински свраћале и „завиривале по оним местима гди се курве налазе”; ова пракса је забрањена 1831. године, када је пандурима наложено да на „она места” свраћају само у случају инцидента („ако вику и свађу чују”). Упркос забрани, пракса је настављена, јер: „пандури су пандури, а особито овде у великој вароши”;⁷ наиме, права сврха ових ноћних контрола била је изнуда под претњом хапшења: „много [је] злоупотребљенија сваке струке чињено, од најстаријег до последњег пандура сви су учесници били”.⁸

Наравно, било је и хапшења, али нису хапшене само проститутке него, по правилу, и мушкарци који су користили њихове услуге, а понекад су хапшени само мушкарци, као блудодјеји, због учињеног смешенија. Ово је, исто као

⁵ Уп. Јовановић, В., „Проституција у Београду...”, стр. 9. У пракси, и војници и блуднице су кажњавани за блуд и пре доношења Војеног закона. Командант књажевске гарде је захтевао од београдске полиције да наложи „курветинама” код Варош-капије да не зазивају пролазеће војнике, иначе ће он сам кажњавати и једне и друге – ИАБ, Управа града Београда (УГБ), 24/1838.

⁶ ИАБ, УГБ, 1840, Ф–I–161.

⁷ Архив Србије (АС), Суд округа београдског (СОБ), Копијални протокол (КП) 1831, No. 276.

⁸ АС, Књажевска канцеларија (КК), V, 94.

и термилошко неразликовање промискуитета и проституције, у складу с оријенталним моделом третмана проституције у османском царству. У западноевропским земљама, бар када је у питању световна јурисдикција, углавном су гоњене и кажњаване само проститутке, а њихови клијенти скоро никада.⁹ Поред османских утицаја, кажњавању мушкараца у Србији је доприносила околност да су црквене власти упорно захтевале од световних да казне и мушкараце који ступају у ванбрачне односе, што је било у складу с традицијом црквеног права у православним државама, од Византије до Русије.¹⁰

С обзиром на непостојање посебних казних норми, могло би се тврдити да проституција у Србији није била забрањена, бар не *stricto sensu*. Такво мишљење се среће у литератури и у погледу целог османског царства.¹¹ Њему у прилог иде околност да су у Србији, као и другде у оновременој Турској, жене за које се изричито наводи да су по занимању „блуднице” неометано боравиле у варошима, куповале и продавале непокретности, оверавале документе, добијале путне исправе и предузимале друге правне радње.¹² На сличан закључак упућује и чињеница да су, у нормалним приликама, блуднице толерисане и третиране као суграђанке, па и узимане у заштиту. То се види из начина на који се, често под сликовитим надимцима, помињу у званичној кореспонденцији, у разним контекстима: Шугава Ката,¹³ Цуцулка,¹⁴ Цвета Дугачка,¹⁵ Ката Дунђерка¹⁶ и многе друге.

⁹ Mahood, Linda, *The Magdalenes: Prostitution in the Nineteenth Century*, London 1990; Karras, Ruth Mazo, *Common women: Prostitution and sexuality in medieval England*, Oksford 1996; Lewis, Ann; Ellis, Markman (ed), *Prostitution and eighteenth century culture: Sex, commerce and morality*, London 2012; Semerdjian, E., *Off the straight path...*

¹⁰ Уп. Levine, Eve, *Sex and society in the world of the Orthodox Slavs, 900–1700*, Itaka 1989.

¹¹ Sariyannis, M., „Prostitution in Ottoman...”, p. 40.

¹² Перуника Петровића и Миља Смилкова, описане као „блуднице из Београда”, добиле су од полиције пасош да оду у Ваљево на вашар (АС, КК, Протокол пасоша 1837, No. 2130), а Мара Хаци-Батанова, „курветина”, да посети родно Сарајево (АС, СОБ, Протокол издатих пасоша 1835, No. 3009).

¹³ По казивању Томе Вучића Перишића и Цветка Рајовића, „Шугава Ката” је као блудница долазила у зграду Магистрата код тадашњег председника, Вука Караџића (АС, КК, V, 90). Реч је о Кати Миљковића („Шугавој”), која је 1835. године с пасошем путовала код мужа у Јагодину (АС, СОБ, Протокол издатих пасоша 1835, No. 2427).

¹⁴ Право име Цвета Јанкова, блудница из Београда, издат јој пасош (АС, КК, Протокол пасоша 1837, No. 1386).

¹⁵ „Блудница Цвета Дугачка” рањена је рикошетом када је један Турчин отворио насумичну паљбу на пролазнике на дорђолском раскршћу. Уз свесрдну помоћ српских власти, остварила је пуну накнаду за претрпљени бол и трошкове лечења – ИАБ, УГБ, 1846, Ф-IV-812.

¹⁶ Блудница Ката Дунђерка је као надрилекарка третирали сифилистичне болеснике и као таква се налази на једном списку оних „који нису дипломирали и лече”, заједно с најпознатијим видаром тога времена, Ећим-Томом; додуше, Ећим-Томи је даље лечење дозвољено, а Кати Дунђерки није – Перуничих, Бранко, *Управа вароши Београда, 1820–1912*, Београд 1970, стр. 165–168. (у даљем тексту: Перуничих, Б., *Управа вароши Београда...*)

С друге стране, власти су повремено предузимале рације у којима су професионалне проститутке масовно хапшене, кажњаване и протериване. Ове мере су биле кампањске и увек привремене. Понекад су за циљ имале контролу и сузбијање венеричних болести: 1835. године је београдска полиција ухапсила 30 жена, од којих су „неке сиротне без мужева, а неке и мужеве имају, но блудодјејанијем начин препитанија [тј. храну] и одело прибављају”. Лекарским прегледом је установљено да су њих 19 заражене полним болестима, па им је наређено да се лече и да се до излечења „ниједна не усуди какву мушку страну себи примити”.¹⁷

Ипак, главни разлог за хапшење и протеривање блудница била је жеља да се спрече сукоби између Срба и Турака јер се – не без разлога – сматрало да до њих долази кадгод се српски и турски мушкарци отимају за наклоност појединих блудница. У тренуцима када су односи Србије с Портом бивали посебно деликатни, проститутке су превентивно протериване из вароши. На пример, током преговора о имплементацији другог Хатишерифа, априла 1831, кнез Милош је наредио да се „спроћу данашњих обстојатељства наших с Турцима” по сваку цену морају сачувати „мир и тишина”. У том циљу треба употребити „најжешћа средства” против „наших неваљалих људи” и „хрђавих жена око којих се скупљају наши неваљалци, а највише Турци, откуда би се и свађа породити могла”. На то је Магистрат одмах решио да се жене „које су као јавне блуднице познате овде у Београду и предграђима” привремено („за време”) протерају у унутрашњост.¹⁸

И у мирнијим временима су се српске и турске власти договарале о контроли и сузбијању проституције. Када је, 1826. године, основан београдски Магистрат (дотле: Народна канцеларија), везир је примио његове чланове у аудијенцију и скренуо им пажњу да у београдским предграђима Савамали, Палилули и Букурешт-мали има „курви – жена – девојака – које разкошно у блудности поступајући више пута кавге међу Србима и Турцима проузрокују”, па је предложио: „Добро би било да се оне које су сасвим блуднице и прогнају кудгод из Београда”.¹⁹ Магистрат је, уз сагласност кнеза Милоша, усвојио везиров предлог, али је – да не би изгледало да поступа по турском диктату – у акцију кренуо тек три дана касније, када су му сами житељи Букурешт-мале (спонтано?) упутили петицију да протера курве из њиховог комшилука.²⁰ У оквиру те акције из Београда је протерано више јавних блудница, а две је Магистрат хтео да осуди на смрт и погуби, за шта је тражио Књажево одобрење. Те две жене су биле умешане у инцидент у коме је рањен један српски пандур:

¹⁷ АС, СОБ, Деловодни протокол (ДП) 1835, No. 866.

¹⁸ АС, СОБ, КП 1831, No. 113.

¹⁹ АС, КК, VIII, 1.

²⁰ АС, СОБ, 23.05.1826.

једна од њих је побегла међу турске тобџије, с којима се од раније виђала, а када је пандур дошао по њу, истргла му је нож и посекала га по руци. Да би везиру показао колико је српским властима стало до хармоничних односа са Турцима, Милош је одобрио смртне пресуде за ове жене. Међутим, сâм везир се томе успротивио: члановима Магистрата је казао да се он „врло гнушава смртију исте жене казнити и да би боље било макар куда прогнати их него погану крв њихову на свој врат да узимамо”.²¹

Овакве кампање, иако предузимане сваких неколико година, нису имале никаквог успеха. Као превентивна мера, протеривање је било потпуно не-ефикасно: „кад се који протера на Стамбол-капији напоље, сутрадан [...] ето га на Видин-капији јопет унутра”, жалила се полиција.²² Није вођена посебна евиденција о протераним блудницама, тако да се није могло доказати – а често је заборављано или се није ни знало – да ли је и због чега нека била протерана, па су се такве брзо враћале у варош и настављале свој посао.²³

А и иначе, протеривање блудница није решавало проблем проституције него га је само географски измештало, по начелу: „Бриго моја, пређи на другога”. Проституција је била урбани проблем, а протеривање проститутки у унутрашњост могло је створити нове тешкоће. Када су једном београдске власти хтеле да протерају неке жене, кнез Милош их је од тога одговарао: „Где су вароши, ту су и блуднице”, писао им је, а буду ли ове протеране у унутрашњост, оне ће тамо само „развраћати ненавикнут народ”.²⁴

Блуднице су протериване у окружне вароши, с тим да у одређеном року нађу запослење у том округу. Ако их нико не би примио у службу, окружне власти у месту пријема су их понекад протеривале даље, у други округ, па из другог у трећи, као у зачараном кругу. Тако је блудница Василија протерана из Београда у Неготин, па пошто за осам дана није нашла посао добила је од тамошњег начелства пасош да иде у Зајечар „службе ради”. Из Зајечара је, „због рђавог владања”, убрзо протерана у Гургусовац, а одатле у Јагодину, где је после десет дана умрла, „не оставивши никаквих ствари ни новаца”, па је сахрањена у јагодинском „обштем Гробљу, трошком еснафа”.²⁵

²¹ АС, СОБ, ДП 1826, Nos. 220 и 314. Сличну галантност је показао и Књаз Милош 1830. године, када је један турски топџија убио књажевског момка код неке блуднице у Букурешт-мали: везир је био вољан да топџију казни смрћу, али је Милош јавио да он топџији прашта – АС, КК, V, 80.

²² АС, СОБ, 1841, Ф–II–283.

²³ Нпр.: полиција извештава да је Ана Земункиња својевремено заиста била протерана из Београда, али се не зна да ли као блудница, „јер се не води посебан протокол о протераним лицима” – ИАБ, УГБ, 1850, Ф–VIII–1414, к. 138.

²⁴ Маринковић, Војислав, *Из историје санитета у обновљеној Србији од 1804–1860*, Београд 1951, стр. 568.

²⁵ ИАБ, УГБ, 1849, Ф–XI–2320, к. 121.

Настојање да се спрече српско-турски сукоби огледало се и у томе што су блуднице које су општиле с Турцима строже кажњаване; у екстремним случајевима, помишљало се и на смртну казну (в. горе). Општење с Турцима је сматрано, нарочито од стране српских власти, знаком најдубљег моралног пада и морално-политичке неподобности. Тако се за једну жену наводи да је блудодјејствовала „са свакојаким људима: официрима, унтерофицирима и простим солдатима, са писарима и другим чиновницима, последњег времена и са свакојаким бећарима, бекријама, да, и са самим Турцима”,²⁶ а за другу да „чак и Турке на себе напушта”.²⁷ Строже су кажњавани и мушкарци који су посећивали блуднице у друштву Турака: два момка – папуција и берберин – кажњена су „што се са Турцима мешају и по курвама иду”,²⁸ а бећар Сава „што је неког Турчина Смају сејменина к Иконији Стојановој блудници дозвоао, па је и сам код другарице њене Иконије Васине у једној соби с Турчином ухваћен”.²⁹ Најзад, строже су кажњавани и српски парови који су блудодјејствовали у *турским* кућама у којима су блуднице изнајмљивале собе, понекад само за по један састанак с клијентом.³⁰

Као што није било прописа о проституцији, није их било ни о трговини људима (робљем),³¹ иако је у Србији било жена које су куповане у Аустрији и довођене да раде као проститутке у београдским кафанама. Механџија Лаутеншлегер, аустријски поданик који је држао кафану код Варош капије, „више већ до сада [је] доводио блудница из оне стране овамо, и то на тај начин да је у оној страни исплаћивао за њих дугове њихове по меанама, па их је овде опет меанџијама препродавао, наравно с интересом неким својим”. Власт се у ову трговину на крају умешала и поведен је судски поступак, али само зато што је 1845. године једна од тих блудница, по Лаутеншлегеровој наредби и за његов рачун, украла новац од госта који је користио њене услуге. Иницијатива за

²⁶ АС, СОБ, 1844, к. XVI, бр. 4060. Курзив додат.

²⁷ АС, СОБ, КП 1828, No. 62.

²⁸ АС, СОБ, ДП 1829, No. 461.

²⁹ АС, СОБ, Пресудни протокол 1838, No. 114. Том приликом је Сава морао да Иконијиној другарици припрети ножем „зато што није хтела с Турчином седети”.

³⁰ Таква је била кућа Турчина Билал-аге. Михајло екмеџија, који је ту ухваћен с извесном Цветом, добио је 50 уместо уобичајених 25 батина – АС, СОБ, ДП 1827, No. 107.

³¹ Ропство је у Турској, у разним облицима, било легално кроз цео 19. век (уп. Erdem, Y. Nakan, *Slavery in the Ottoman Empire and its demise, 1800–1909*, London 1996). У Србији, пак, кратковеки Сретењски устав (1835) је прокламовао да роб стиче слободу ступањем на српску територију и да је српским поданицима дозвољено да робове купују (да би их ослободили), али не и да их продају (чл. 118). И иначе, у српској администрацији је постојала јасна правна свест о недопуштености трговине људима. Према правном мишљењу МУД из 1856. године, поводом случаја у коме је отац трампио своје дете за једног коња: „само ствари [се] поклонити и у промет дати могу, а не и оно с чим човек безусловно располагасти не може” (АС, Министарство унутрашњих дела – Полицајно одељење (МУД-П), 1856, Ф–I–132).

судски поступак је потекла од аустријског конзулата, коме је покрадени гост пријавио случај. Београдска полиција је, уз сагласност аустријског конзулата, предала и Лаутеншлегера и дотичну блудницу суду, који их је протерао у Аустрију. Лаутеншлегер је кажњен, али не због трговине људима него због крађе и блудодјејанија, а исто тако је кажњена и његова жртва.³²

Блуднице су, да тако кажемо, формалноправно признате 1850. године, када је ступио на снагу тзв. Полицајни законик.³³ Према његовом параграфу 27, блуднице су „женскиње [тј. жене], које у јавном блудочинству, на обшту саблазан, живот проводе”.³⁴ Провођење живота у јавном блудочинству и на општу саблазан представљало је прекршај (полицијски преступ), за чије кажњавање је била надлежна полиција у управном поступку. За прекршај је била предвиђена казна затвора од три до 12 дана, која је, по нахођењу полиције, могла бити замењена сразмерном телесном казном (12 до 25 удараца камцијом). У случају троструког поврата, казна се поштрава а блудница протерује из вароши на три до 12 месеци, односно, ако је страна држављанка, из Србије, трајно. Исте казне су биле предвиђене за подвођење (тј. за „подводнице и подводаче”), као и за механције који омогућују блудочинство у својим локалима. Посебна одредба је предвиђала казну од 25 до 35 камција за блудницу која, „знајући да има болест венерију или френгу, овом болешћу човека зарази”. Мушкарац који зарази жену („женскињу опогани”), без обзира да ли је она блудница или не, казниће се са исто толико батина или затвором од 10 до 25 дана, уз обавезу да зараженој накнади трошкове лечења.

Доношењем оваквог Полицајног законика, Србија се определила за криминализацију проституције, и то управо у време када је у западној Европи доминирао супротан модел: декриминализација уз репресивну регулацију. (Овај други модел Србија је усвојила тек 1881. године.) Најтрајнија тековина Полицајног закона била је декриминализација ванбрачних сексуалних односа (тј. смешенија), јер је параграф 27 успоставио јасну разлику између блудница-проститутки и блудница-промискуитетних жена.³⁵ Истовремено је укинута и кажњавање мушкараца који користе услуге проститутки, с обзиром да смеше-

³² ИАБ, УГБ, 1845/113, к. 37 и 1845, Ф–II–424, к. 39. Лаутеншлегер је ту жену продавао за 14 дуката.

³³ Казнителни законик за полицајне преступке од 27.05.1850, *Зборник закона и уредба и уредбених указа изданих у Књажесству Србији* (у даљем тексту: *Зборник*), V, 129.

³⁴ У складу с једним тумачењем МУД из 1852. године, у пракси су као јавне блуднице третиране оне „које по кафанама, механама или иначе у приватним кућама јавно блудочинствују” – АС, МУД-П, 1852, Ф – IX – 149.

³⁵ Та разлика је, у мање-више истом облику, први пут повучена још 1796. године, у револуционарном законодавству Француске, под несумњивим утицајем Декларације о правима човека – уп. Parent-Duchatelet, A.J.B., *De la prostitution dans la ville de Paris*, Brisel 1836, pp. 21–22.

није као такво (било за љубав било за новце) више није било инкриминисано. С друге стране, живот у ванбрачној заједници је и даље кажњаван: за мушкарца који ванбрачно живи са туђом женом или девојком, предвиђена је казна затвора од шест до 12 дана, а казна за жену или девојку се састоји у томе што њу полицијска власт принудно враћа кући, тј. мужу или родитељима (ако нема кућу, протерује се из места).

У то време, после 1850, учињен је покушај да се блуднице гетоизирају, тј. да се настањују само у једном делу вароши, и то у Циган-мали. Оне које би изнајмиле стан у другом крају, полиција је принудно враћала. Тако је било са удовицом Станом, која је, како каже, после неколико година проведених „у мојој кућици лежећој у тако названој Циганској мали, гди ме је најневаљалији комшилук обкољавао”, прешла у Топчидерски сокак (близу касарне) да „сачува част”. Полиција је, међутим, утврдила да је Стана „блудница и као таковој забрањено [јој] је на другом месту у овој вароши, осим оног гди је већ за блуднице опредељено, пребивати, а то је само у тако названој Циганској мали”.³⁶

Ког брачног стања и одакле су биле блуднице?

Следећи приказ заснива се на подацима о 130 жена које су у архивским изворима описане као јавне блуднице, активне у Београду пре 1851. године.

За њих 80 знамо брачно стање: највише је било удатих жена (56%) и удовица (28%), а остатак су чиниле девојке (10%) и неколико распуштеница и „наложница”.

Неке удате блуднице су се проституцијом бавиле уз сагласност својих мужева и тако доприносиле кућном буџету или, уколико муж није могао да привређује, преузимале на себе издржавање породице. Ево како је једна од њих на полицијском саслушању 1846. године описала свој живот: „Име ми је Ката Величковић, рођена Ђорђевић. Из Београда [сам родом]. Имам 24 године и удата сам пре 10 година. Живела сам свакојачко са мојим мужем, јер сам се ја курвала с његовим знањем”.³⁷

Друге су, из разних разлога, остављале мужеве или бежале од њих и отпочињале самосталан живот, по правилу у другом месту, а проституција им је служила као једини или главни извор прихода. У Београду је 1841. године ухапшена Јерина, „жена Тадије из Орловата у Банату, регементе панчевачке, због што је свог мужа оставила и овде блудодјејствује”.³⁸

Треће су се окретале проституцији зато што их је муж оставио. Београђанка Јека, ћерка баба-Станина, удала се 1823. године за неког терзију (кројача) „из

³⁶ АС, МУД-П, 1852, Ф-III-72.

³⁷ ИАБ, УГБ, 1846, Ф-4-892. За сличне случајеве в.: АС, СОБ, Пресудни протокол 1831, No. 559; ИАБ, УГБ, Списак преступника за 1851. годину, No. 294.

³⁸ АС, МУД-П, 1841, Ф-XIII-35.

Румелије или Влашке”, који је после пар месеци напустио и Јеку и Србију. Јека потом родила мушко дете, па ступила у ванбрачну заједницу с Јоргаћем Константиновићем-Грком из Румелије, такође терзијом, и с њим је добила женско дете. Пре него што је, због презадужености, побегао у Земун, Јоргаћ је Јеку подводио својим познаницима, углавном терзијама. Када је поново остала сама, Јека је дала девојчицу једној дојиљи из Палилуле, која је дојење наплаћивала 30 гроша месечно, па је започела да зарађује за живот „блудодјејствујући”.³⁹

Што се тиче удовица, многе које су после мужевљеве смрти остајале без икаквих прихода, а нису имале другу имовину, упуштале су се у проституцију да прехране себе и децу, ако су их имале. Као пример могу послужити сестре Катарина и Аника, девојачко презиме Паунковић. Када су обудовиле, једина њихова имовина се састојала од куће у Савамали, коју су наследиле од оца. Ту кућу су продале, а добијени новац уложиле као капитал, од кога су примале месечну камату. Изнајмиле су стан у Пиварском сокаку у Савамали, и ту живеле с Аникиним дететом. Пошто приход од уложеног капитала није био довољан, морале су додатно да привређују. „Рукама својим зарађујемо”, написале су у једном поднеску министру унутрашњих дела. Вероватније је, међутим, да нису зарађивале само рукама, јер у једном полицијском извештају стоји да су оне „познате јавне блуднице”.⁴⁰

Место порекла нам је познато за 96 блудница. За више од половине њих (48), то је био Београд, с тим што неке можда нису и рођене у Београду него су само дуже живеле у њему. Више од четвртине (25) су у Београд дошле из неке од окружних вароши, највише из Шапца и Смедерева. Десет их је било из Аустрије – неке су дошле својом вољом, а неке су куповане и препродаване. Само шест је било са села, а пет из Турске (Босне и Јужне Србије).

Социо-економски статус и социјална мобилност блудница

У литератури има мишљења да су „блуднице Милошевог времена својим наследницама оставиле једно од најнижих, али јасно одређено место на друштвеној лествици Београда”.⁴¹ Извесно је да су, као професионална група, оне биле на дну друштвене хијерархије, бар што се тиче угледа. И сама реч „блудница” (као и „курва”) представљала је тешку увреду, која је судски кажњавана.⁴² Блуднице су могле бити, а често су и бивале, протериване и јавно шибане, а телесна казна је у највећој мери обешчашћујућа и проузрокује потпуни губитак

³⁹ АС, СОБ, ДП 1826, No. 1293 и ДП 1827, No. 1525.

⁴⁰ АС, МУД-П, 1853, Ф-VIII-143.

⁴¹ Јовановић, В., „Проституција у Београду...”, стр. 9.

⁴² На пример, судски је кажњена жена која је за своју снаху рекла да је „блудница од блуднице и курва од курве” – АС, МУД-П, 1857, Ф-III-97.

друштвеног угледа. Један муж који је од црквених и световних власти тражио да му принудно врате одбеглу жену, посебно је молио да она не буде подвргнута телесној казни, јер он, „по нежности чувства свога, не може живити са женом јавно шибаном”.⁴³

Међутим, углед није једини чинилац који одређује место појединаца и групâ у друштвеној хијерархији: то место зависи и од њихове економске и политичке моћи и/или утицаја, образовања и низа других фактора. По неким од њих, блуднице – или бар поједине блуднице – могле су заузети и нешто вишу позицију.

Економска моћ блудница је директно зависила од њихове зараде, тј. од цене њихових услуга. За један каснији период (седма деценија 19. века), помиње се цена од „око 3 цванцика (6 гроша чаршијских) или нешто мање по муштерији [колико] је коштала и једна боља вечера”.⁴⁴ Према истраживању, у првој половини 19. века се за један сношај с блудницом у њеним просторијама плаћало од 5 до 15 гроша, а отприлике толико је износила и дневна зарада неквалификованог најамног радника. По ценама с краја 1830-их година, за један грош се могло купити једно пиле, десет јаја или једна ока (= 1,28 кг.) хлеба. Сиромаси, које би као такве званично признао београдски примирителни суд, примали су по један грош дневно из општинског сиротињског фонда.⁴⁵

Најпопуларније блуднице тражиле су и добијале знатно више, понекад и преко 100 гроша, што у готовини, што у стварима, нарочито хаљинама и накиту. Жене које су оволико зарађивале могле су да уштеде, па и да инвестирају новац, на пример у куповину некретнина. Маца Смедеревка је више пута куповала и продавала куће у Београду, неке по цени већој од 3.000 гроша, а у једном периоду је имала служавку с којом је путовала у бању на лечење. Бабука Влахиња је имала своју кућу на Дорћолу, а Фема Хајмерловица на Калемегдану. „Докторка Марија Гркиња Барсамена, позната блудница”, која је 1842. допутовала у Београд из Видина, већ после две године је у сандуку држала 460 гроша који су јој, нажалост, украдени, заједно с неким скупим хаљинама.⁴⁶

Зараде већине блудница су, наравно, биле знатно ниже од ових у горњим примерима, јер су они узети из професионалне елите. Марија Грчка, београдска публична блудница из Долова у Банату, удавила се у Дунаву 1835. године; наследника није имала, а целокупна њена имовина је продата на лицитацији за 274 гроша.⁴⁷ Ипак, у великој већини, блуднице су, као већ поменути Василија, и живеље и умирале у апсолутном сиромаштву.

⁴³ ИАБ, УГБ, 1850, Ф–ХII–1976, к. 142.

⁴⁴ Јовановић, В., „Проституција у Београду...”, стр. 11.

⁴⁵ ИАБ, УГБ, 1848, Ф-I-8, к. 85.

⁴⁶ ИАБ, УГБ, 1843/1907; ИАБ, УГБ, 1844, Ф–III–456.

⁴⁷ АС, СОБ, ДП 1835, No. 412.

О социјалном статусу блудница може се закључивати и према статусу њихових родитеља, мужава и љубавника. Већ смо поменули сестре Паунковић, чији је отац био кварталник у београдској полицији, а тај положај је подразумевао одређену меру моћи и угледа. Једна блудница је била удата за практиканта београдског окружног суда, а многе удовице су претходно биле у браку с угледним грађанима, махом занатлијама.⁴⁸

Фема Хамерл („Хајмерловица”), родом из Панчева, била је удата за словоливца у Књажеској типографији, а када је остала удовица бавила се подвођењем. Састанке клијената с блудницама је организовала у својој кући на Калемегдану, а посредовање и коришћење просторија и постељине наплаћивала је и једнима и другима (јер, иначе, „њена простирка бадава се дере”). Њено знање немачког и католичка вероисповест уливали су поверење посетиоцима из Аустрије, па су управо они најчешће користили њене услуге. У пролеће 1841. године, Фема је отпутовала у Пешту „на изученије заната бабице”, а по завршеном бабичком курсу вратила се у Београд и отпочела приватну праксу. Једном приликом је сведочила у корист Стевана Херкаловића, високог полицијског чиновника, у парници коју је против њега водила блудница Наста Камбер ради утврђивања очинства и издржавања ванбрачног детета. За то је, иако ноторна „куплерка”, као противуслугу добила полицијско уверење о добром владању, па је наставила да обавља оба заната: куплерски, који јој је доносио материјалну, и бабички, који јој је доносио моралну добит.⁴⁹

Поједине су успевале да за себе чврсто вежу богате и моћне мушкарце, што им је обезбеђивало не само приход него и заштиту.⁵⁰ Неке су рађале ванбрачну децу с високим чиновницима⁵¹ или се чак за њих удавале (в. доле, Ката Несиба).

Мушкарци који су плаћали услуге проститутки потицали су из свих друштвених слојева. То су били пре свега нежењени, млађи људи: војници (како српски тако и турски), слуге, надничари, лађари и калфе. Али, међу клијентелом се често срећу и занатлије, и то чланови еснафа, трговци (домаћи и страни), официри, писари, практиканти, па чак и чиновници, који су се несумњиво налазили у самом врху социјалне хијерархије. Као примери могу да послуже један трговац и један чиновник:

⁴⁸ ИАБ, УГБ, 1846, Ф–III–519; АС, СОБ, ДП 1837, No. 3813.

⁴⁹ ИАБ, УГБ, 1842, Ф–III–762; АС, СОБ, 1844, Ф–XVI–4060.

⁵⁰ На пример, болечки механција Димитрије Кутула је покушао да подмити чланове београдског Магистрата како би спречо протеривање једне обште блуднице, Савке Пазарке – АС, СОБ, Пресудни протокол 1837, No. 669.

⁵¹ Наста Камбер је годинама водила парницу против високог полицијског чиновника Стевана Херкаловића, захтевајући накнаду за издржавање њиховог ванбрачног детета – АС, СОБ, 1844, кутија XVI, бр. 4060 и један документ б.б. (нефасцикулирана грађа).

Милош Мрцаиловић је био међу првим пословним људима свога времена. Иако скромног порекла (његов отац, Митар Мрцаило, важио је за варошког пијанца и као такав је телесно кажњаван), брзо се обогатио. Пословао је, између осталих, с кнегињом Љубицом и Томом Вучићем Перишићем, поседовао је бројна имања и једну воденицу у Топчидеру, а бавио се и трговином на велико; 1843. године је узео под закуп све београдске касапнице, а 1844. године Аду Циганлију. Постављен је, 1856. године, за топчидерског ђумрукцију (шефа царинарнице) – звање чиновничко и уносно. Давао је прилоге за разне добротворне сврхе, а 1851. године је освојио прво место у категорији цивила на такмичењу у стрелаштву поводом свечаног отварања стрелане у Топчидеру. Због учешћа у Тенкиној завери осуђен је на смрт, па помилован на вечито заточење (у Гургусовцу), али је по повратку Обреновића на власт у потпуности рехабилитован и враћен у звање ђумрукције. Тај и такав Мрцаиловић је редовно саобраћао с јавним блудницама у Београду, а захваљујући подвладачици Вучици, за само четири дуката је одузео невиност једној дванаестогодишњој девојчици. Иако је због тога био хапшен, кривични поступак против њега је обустављен 1851. године, а он је наставио своју успешну каријеру.⁵²

Највишу извршну власт у Београду (од 1839. године) представљала је варошка Управа, коју су чинили управитељ и два члена (члана). Међу њима је бивало и оних који су одржавали присне односе с појединим блудницама и пружали им заштиту. Један такав, потпоручник Риста Ђорђевић (член), био је потпуно „предан развратителном пороку блуда”.⁵³ Раније оптуживан за силовање слушкиње, 1849. године је почео да живи „одвојено од куће и фамилије”, а у свој изнајмљени стан је примио једну „јавну блудницу”. Да би очувала сопствени ауторитет, Управа вароши је протерала ту жену, Анђу Мијатовића Убљанку, а њене ствари су остале у Ђорђевићевом изнајмљеном стану.⁵⁴

Ката Несиба: студија случаја

⁵² ИАБ, УГБ, 1843, Ф–I–27; ИАБ, УГБ, ДП 1845, No. 8403; АС, МУД-П, 1846, F–X–22; *Новине србске*, 07.06.1851, бр. 63, стр. 244; ИАБ, УГБ, 1851, Ф–12–2173; ИАБ, УГБ, ДП 1856, No. 15850; АС, МУД-П, 1859, Ф–IV–95. О Мрцаиловићевом учешћу у Тенкиној завери в. Христић, Никола, *Мемоари 1840–1862*, Београд 2006, стр. 224. О његовом оцу в. АС, СОБ, Пресудни протокол 1832, No. 158: „На гужбу кметова савамалских кажњен са 25 батина Митар Мрцаило, што пијан будући (у каковом је он виду безпрестано) улази у свачију кућу, срамоти чељад и безчесне којекакве речи говори”.

⁵³ Чл. II/8 Уредбе о чиновницима од 17.03.1842. (*Зборник*, II, 165) прописивао је казне за чиновнике који се предају „развратителном пороку блуда”, као и неким другим пороцима: пијанству, банчењу, погубним играма (тј. коцки), завади (тј. свађи) и боју (тј. тучи). Први прекршај је кажњаван строгим укором са или без премештаја, а други отпуштањем из државне службе.

⁵⁴ ИАБ, СВБ, ДП 1843, No. 95; ИАБ, УГБ, 1849, Ф–XI–2359, к. 121 и Ф–XI–1852, к. 141.

О овој жени је сачувана изненађујуће обимна и разноврсна архивска грађа. На основу тада познатог дела ове грађе, 2014. године је објављена једна њена биографија, написана веселим тоном и делимично романсирана.⁵⁵ У међувремену су нађени нови документи, који ту биографију коригују и употпуњују; њих наводимо у даљем тексту. (Од раније познати извори су наведени у малопре поменутој биографији.)

Ката је рођена у Београду 1811. године, под српском влашћу, од оца Наке Смедеревца.⁵⁶ Када је наступио слом устанка, септембра 1813. године, Нака је, као и скоро целокупно хришћанско становништво, напустио Београд и вратио се у Смедерево, где је живео и умро (пре 1839. године) као члан папуцијског еснафа. Двогодишња девојчица Ката је остала с мајком у Београду и обе су, по уласку турске војске у град, морале бити поробљене и преведене у ислам, којом приликом је дете добило име Несиба. Нака их је вероватно сматрао заувек изгубљенима, па је у Смедереву ступио у брак с Јулијаном (умрла 1839) и с њом имао ћерку Милицу. Ова Милица се 1837. године удала за Ристу Поповића (Младеновића), смедеревског мумџију (тј. воскара) и с њим родила четворо деце⁵⁷ у Смедереву. Када је поново успоставио контакт с Катом и њеном мајком, Нака није порицао очинство и Ката је после његове смрти била позвана на наследство заједно с полусестром Милицом.

У изворима, Ката се први пут јавља 1830. године као „була Несиба”. Ради се о документу насловљеном „Предложеније Буле Несибе р. [= речено? или: рођене?] Србски Кате за своје ствари противу војводе [= шеф турске полиције] и изговор војводин за исте ствари” и датираном 24. јула 1830. године. Из њега се види да су Несиба и њена мајка намеравале да се укрцају на лађу, на којој се већ налазио њихов пртљаг и чијем су капетану платиле 160 гроша на име подвоза. Највероватније је да су Несибу турске власти протерале као блудницу. Ипак нису отпутовале, јер је турска полиција узаптила њихов пртљаг, на основу оптужбе (за крађу?) коју су против Несибе везиру поднели неки Албанци. Да би повратила своје ствари, Несиба се ставила под заштиту српских власти, и то тако што је с мајком отишла у манастир Раковицу и прешла у хришћанску

⁵⁵ Јанковић, Иван; Михајловић, Вељко, *Ката Несиба: Истинита и илустрована историја једне београдске блуднице и њене борбе за уставна права, 1830–1851*, Београд 2014; *Друго, још истинитије и илустрованије издање*, Београд 2014. (у даљем тексту: Јанковић, И.; Михајловић, В., *Ката Несиба...*)

⁵⁶ Да је рођена 1811. године, види се из Списка преступника за 1851. годину (ИАБ, УГБ, Инв. бр. 113), где се (под Бр. 295) помиње као „Несиба Ђорђевића, блудница стара 40 година”. „Ката звана Несиба” је „ћер почившег Наке Смедеревца” (ИАБ, УГБ, 1840, Ф–II–278). Ката је „родом из Београда” (ИАБ, УГБ, 1839, Ф–III–1). У једној молби, и сама Ката наводи Београд као „место рођења свог” (АС, Министарство иностраних дела – Внутрено одељење (МИД–В), 1839, Ф–III–36).

⁵⁷ Књиге крштених, венчаних и умрлих цркве Успења пресвете богородице у Смедереву (Историјски архив Смедерево).

веру. У Несибину корист је код везира интервенисао лично кнез Милош, који се тада затекао у манастиру, па су јој одузете ствари враћене.⁵⁸

На поновном крштењу у манастиру Раковици, Несиба је морала добити своје првобитно хришћанско име – Катарина. Већ у првом следећем сачуваном документу (1833), она се јавља као „Катарина покрштеница (Несиба)”.⁵⁹ Несибино покрштавање је њој самој обезбедило подршку и заштиту хришћанске заједнице. Али, оно је исто тако било у складу с политиком српских власти да пружају помоћ на силу потурченим хришћанима који изразе жељу да се врате у првобитну веру. Поред логистичке помоћи таквим појединцима, српске власти су за њих посредовале код турских, а ове су им – мада не увек – излазиле у сусрет. Има много примера да се турске власти нису противиле поновном покрштавању на силу исламизованих жена, мада нису допуштале да и њихова деца, ако су их имале, напусте ислам.⁶⁰

Деветнаестогодишња покрштеница Ката Несиба се те, 1830. године, с мајком настанила у београдској вароши, у изнајмљеној кући на Дорћолу. За њу се не би могло рећи да је била сиромашна. У поменутом инвентару одузетих ствари налазили су се вредни комади одеће, постељине и покућства, укључујући и луксузне предмете, као што је једно „велико огледало”. А чињеница да је за подвоз могла да плати 160 гроша и да је касније изнајмила кућу говори да је располагала и готовином. Ми, наравно, не знамо како је та имовина стечена, али није немогуће да ју је Несиба зарадила проституишући се као припадница турске заједнице, чему у прилог иде и околност да се касније, као хришћанка, потпуно посветила тој професији.

Ката је врло брзо изашла на глас као једна од водећих београдских блудница. Клијенте је примала најчешће на Дорћолу, где је живела, а у кући и послу јој је помагала мајка, која је кувала, чистила, послуживала госте ракијом и по потреби ишла у куповину. Посећивали су је добростојећи мушкарци: чизмар Манојло Анђел, кафеџија Јоанес, циглар Василије Пилављевић (Васа Пилав) и многи други. Њена репутација је прелазила границе београдског пашалука: глуви Кара-Коста Крушевалија, трговац из Крушева у Турској, који ју је посетио 1834. године, чуо је за њу у Софији. А њени хонорари су знатно превазилазили просечне, па је, на пример, могла себи да дозволи да одбије једног неименованог

⁵⁸ АС, КК, V, 71. Документ је објављен у: Перуничкић, Б., *Управа вароши Београда...*, стр. 58.

⁵⁹ АС, СОБ, Копијални протокол 1833, No. 374.

⁶⁰ Нпр. у случају потурчене жене која је (1829) с децом пребегла у хришћанску кућу: „везир каже да му није стало до жене, али да су деца турска и да их морају вратити” – Перуничкић, Бранко, *Београдски суд 1819–1839*, Београд 1964, стр. 423.

тобцију који јој је понудио само три бешлука (= 6 гроша) и неутврђену количину кафе.⁶¹

У првих неколико година свог пословања, Ката је уживала благонаклоност, па и заштиту, београдског Магистрата. Бар два пута (1834) су се њени клијенти жалили Магистрату да их је покрала, али је Магистрат оба пута поклатио веру њеном исказу, а не тврдњама њених тужилаца. Додуше, у једном од та два случаја, Магистрат је и тужитеља и Катку послао на даљи поступак Великом суду у Крагујевац, одакле се она брзо вратила, без икакве казне. У једном каснијем периоду, Ката је уживала заштиту Ћирице Пантелића, кварталника београдске полиције.⁶²

Од почетка свог новог живота ван турске заједнице, Ката је одржавала везе са рођацима и земљацима из Смедерева. (Наравно, могуће је да је то радила и раније, као била Несиба.) Поред тога, почела је да повремено користи и своје девојачко презиме по оцу: Катарина Накића (или: Накина). На њен захтев, београдски Магистрат је 8. августа 1833. године оверио два документа. Први је уверење („свидетелство“) које је Екатерина Накина издала смедеревском житељу Вићи Поповићу и којим потврђује да му је продала своју кућу у Смедереву за 600 гроша. Други је писмо истога Виће истој Катерини „у смотренију детета, које је к себи узео“.⁶³

Из првог документа се види да је Ката била власница куће у Смедереву, вредне 600 гроша,⁶⁴ али не и како је ту кућу стекла. Имајући у виду да је Ката касније наследила један део очевине, склони смо да претпоставимо да је и ова кућа била део породичне имовине Накића у Смедереву, и да је неким путем Кати уступљена за живота њеног оца. Што се другог документа тиче, он сугерише да је Ката са Вићом имала дете и да је оно предато оцу на старање.

Још један траг упућује на то да је Ката имала ванбрачно дете (или децу): првог маја 1835, београдски магистрат јој је издао пасош да отпутује „с дететом“ у Градиште у посету родбини. Упис у Протоколу издатих пасоша за 1835. гласи: „Ката Накића Несиба из Београда с дететом на 10 дана у Градиште к роду. [Пасош је издат] по налогу Г-на Хаџије. [Такса није наплаћена]“.⁶⁵ Не знамо

⁶¹ Подробније и уз навођење извора у: Јанковић, И.; Михајловић, В., *Ката Несиба...*, стр. 81–88.

⁶² Јанковић, И.; Михајловић, В., *Ката Несиба...*, стр. 82–88 и 129.

⁶³ „Потврђено Свидетелство Екатерине Накине, које она даде Вићи Поповићу житељу смедеревском у смотренију продате му за 600 гроша њезине сопствене у Смедереву куће, а тако исто и Вићино писмо, које он Катерини, у смотренију детета, које је к себи узео, даде” – АС, СОБ, Пресудни протокол 1833, No. 424.

⁶⁴ Према ценама из других уговора оверених у истом Протоколу, радило се о кући средње вредности: „кућица у Савамали” коштала је 60, кућа на Стамбол-капији 800, а кућа врло богатог трговца 6.000 гроша.

⁶⁵ АС, СОБ, Протокол издатих пасоша 1835, No. 1402.

ни пол, ни име, ни године детета које је с Катом путовало 1835. године. Не знамо ни да ли је то оно исто дете које је 1833. „к себи узео” Вића Поповић, или неко друго.

С друге стране, то што је Кати пасош издат „по налогу Г-на Хације” и без наплате таксе, потврђује да је она уживала симпатије појединих чланова Магистрата. Наиме, за добијање пасоша је молилац морао да наведе јемца који потврђује његову грађанску исправност и сноси моралну и материјалну одговорност у случају да молилац злоупотреби пасош. Име јемца је уписивано у Протокол, у рубрику „На чије јемство је пасош издат”. У појединим случајевима – на пример, када се радило о службеним путовањима, угледним странцима, лицима протераним из вароши или онима који су, да тако кажемо, „имали везу” – пасош је издаван без јемства, по налогу службеног лица, а такса није наплаћивана. У овом случају, иако се радило о приватном путовању јавне блуднице, Кати је пасош издат бесплатно, по налогу члана Магистрата, Хаџи Николе Брзака (надимак: „Хаџија”).

У августу 1835. године, Ката је доживела личну трагедију: убијена јој је мајка. То убиство никада није расветљено. Зна се само да су, увече 31. августа, два Турчина дошла пред Катину кућу и лупала на врата. Ката је побегла у другу собу, а мајка отворила врата, на шта ју је један од те двојице смртно ранио ножем у стомак. Највише се сумњало на топал (тј. хромог) Алију Џаферовића, фишекцију, који је од раније посеђивао Кату, и на једног тобџију кога је Ката својевремено одбила да прими. Обојица су ухапшена и турске власти су повеле истрагу. Међутим, доказа против њих није било, па су пуштени. Управителни совјет је тражио да и српска полиција истражи овај случај, јер се помишљало да би убица могао бити и неки Србин, али ни та истрага није дала резултата.⁶⁶

Овај инцидент оличавао је страхове свих власти у Београду: међуетничко убиство поводом једне блуднице, као могући повод српско-турским сукобима. То је пољубљало Катине позиције у Магистрату и полицији. Иако се у првим данима истраге Ката углавном помиње с пијететом, као жртва, како време одмиче она ужива све мању заштиту и најзад бива, по први пут, протерана из Београда.

Ката је 14. септембра 1836. године протерана у Градиште, заједно са Мацом Смедеревком. Према Протоколу издатих пасоша: „Маца Смедеревка и Ката Несиба из Београда у Градиште прогоњавају се с тим примјечанијем, ако се икада која од њих овамо врати, да ће строжајше телесној казни подлећи”.⁶⁷ Разлози за ово прогонство се у Протоколу не наводе. У једном документу, насталом три године касније, када се Ката вратила у варош, тврди се да је она била протерана због инцидента у коме је убијена њена мајка. Ту београдска полиција извештава

⁶⁶ О убиству и истрази подробније, уз навођење извора, у: Јанковић, И.; Михајловић, В., *Ката Несиба...*, стр. 110–114.

⁶⁷ АС, СОБ, Протокол издатих пасоша 1836, No. 3990.

надлежно министарство да је Ката „најпоганијим блудочинствованијем овде живот свој проводила, тако да је и матери њезиној због блудодјејанија од Турака живот [sic! вероватно треба: „смрт” или „губитак живота“] проузроковала, за које је одавде с Мацом такођер блудницом из вароши пре две [sic!] године протерата била”.⁶⁸ Овај навод не делује уверљиво, с обзиром да је од инцидента (31. август 1835) до протеривања (14. септембар 1836) протекло више од годину дана, вероватније је да је постојао неки други повод.

Иако је, према прогонителном пасошу, требало да борави у Градишту, Ката се поново појављује јула 1837. године, али у Неготину. „Ката Накића назови Несиба” поднела је тамошњем суду тужбу против Илије Нешића, наводећи да јој је он из сандука украо облигацију (тј. признаницу) на 700 гроша, које је она била положила у депозит код београдског трговца Јање Саказлије; у тужби је предложила сведоке из Београда који ће потврдити постојање облигације. Сведоци то нису учинили, па је Катина тужба одбијена.⁶⁹ Ова епизода је, међутим, занимљива по томе што показује да је Ката и у изгнанству одржавала везе са круговима у којима се кретала у Београду и који нису били непознати полицијским властима: Јања Саказлија је једном нотиран као „блудноживећи с неком женом из Загорја”,⁷⁰ а Илију Нешића, који је из Београда прогнан у Кладово, тужио је за дуг исти онај Алија Џаферовић који је био осумњичен као убица Катине мајке.⁷¹

У јесен 1839. године, Ката Накића долази у Београд, са пасошем неготинских власти. Разлог њеног доласка била је парница, вођена пред Апелационим судом у Београду као другостепеним, у којој је Ката имала својство парничне странке. Радило се о оставинском поступку иза смрти њеног оца, папуције Наке Смедеревца. На наслеђе су били позвани Ката и њена полусестра Милица. Првостепену пресуду је донео Суд округа смедеревског, али је по жалби предмет дошао пред Апелациони суд. Иако је било уобичајено да парничне странке долазе у седиште суда и прате ток поступка, београдска полиција је одбијала да Кати, као протераној преступници, дозволи боравак у вароши. Она се због тога жалила, и то највишим инстанцама – Намесништву и Совјету. Молила је „да јој се дозволи у Београду на дуже време заостати, и ако наследство получи [тј. добије] да и за свагда овде као у месту рођења свог остати може”.⁷²

И Намесништво и Совјет проследили су Катине молбе Министарству унутрашњих дела, које је затражило извештај београдске полиције.⁷³ Полиција је

⁶⁸ ИАБ, УГБ, 1839, Ф–III–1 (12.10.1839).

⁶⁹ Подробније, уз навођење извора, у: Јанковић, И.; Михајловић, В., *Ката Несиба...*, стр. 114–115.

⁷⁰ ИАБ, УГБ, 1840, Ф–I–72.

⁷¹ АС, СОБ, ДП 1837, Nos. 2580, 3194 и 3564.

⁷² АС, МИД–В, 1839, Ф–III–36.

⁷³ АС, МИД–В, 1839, Ф–III–36 и АС, Државни савет (ДС), ДП 1839, No. 1870.

била одлучно против Катиног боравка у Београду, како због њеног „најпоганијег блудочинствавања”, тако и због опасности од поновног „немира с Турцима”. На крају је додала да је Ката била протерана заједно с Мацим, „а кад се Маци не дозвољава у Београд доћи јошт мање се Кати као већој преступници одобрити може”. Ипак, Министарство је, 16. октобра 1839. године, одлучило да се Кати одобри боравак, али само док траје судски поступак, с тим да је одмах по том полиција упути „у место куда је изгнана”.⁷⁴

Поступак је завршен пресудом Апелационог суда бр. 206 од 22. фебруара 1840. године (нажалост, није сачувана). Пресуда је достављена првостепеном суду у Смедереву на извршење, а овај је, преко београдског окружног суда, упутио позив Кати да дође у Смедерево и да се тамо, према пресуди, „поравна и намири са сестром својом Милицом и зетом својим Ристом Младеновићем житељем смедеревским”. Београдски суд је 23. марта наложио полицији да му пошаље Катку, како би је он с пасошем упутио у Смедерево, али је полиција рапортирала да је она пре осам дана Катку, због њеног „рђавог поведенија”, по други пут протерала, и то баш у Смедерево, куда је отпутовала лађом.⁷⁵

Током једногодишњег одсуствовања из Београда, Ката се удала и у браку добила женско дете. Муж јој је био Михајло Ђорђевић, начелник пожаревачког округа. Ђорђевић је био типичан успешан чиновник из времена прве владе Милоша и Михајла. За кнеза у кнежини Звижд је постављен 1825. године, а 9. марта 1839. је наименован за начелника округа пожаревачког, у чину мајора. После абдикације књаза Милоша, приклонио се Вучићу и био организатор буне у пожаревачком округу. Вучићеву победу није дочекао, јер су га само мало раније, 29. августа 1842. године, присталице кнеза Михајла ухватиле и убиле.⁷⁶

Ђорђевић је пре брака с Катом био жењен најмање једном, а можда и два пута. Прву жену, Јовку, је 1831. године отерао од куће, али ју је морао поново примити, по изричитој наредби књаза Милоша.⁷⁷ Са другом женом, Јулком

⁷⁴ АС, МИД–В, 1839, Ф–III–36.

⁷⁵ ИАБ, УГБ, 1840, Ф–II–278.

⁷⁶ О Ђорђевићу в. *Српски биографски речник*, s.v. В. и: Манојловић, Миролуб, *Пожаревац од турске касаве до српске вароши 1804–1858*, Пожаревац 2005; Цветковић, Слободанка, „Пожаревачки округ у Вучићевој буни”, у: *Крагујевац престоница Србије 1818–1841*. Зборник радова са научног скупа одржаног 20. септембра 2006. године у Крагујевцу, ур. Бошко Радовановић и Предраг Илић, Крагујевац 2006, стр. 63–92.

⁷⁷ Ђорђевић је тада био капетан среза звиждског. По Милошевом наређењу је ухапшен и пуштен тек када се писмено обавезао да ће жену примити и с њом лепо поступати. Ђорђевићева писмена изјава, датирана 16.03.1831, адресирана је на Милоша и гласи: „Ваше Сијатељство Милостиви Господару. Благодарим на милости вашему Сијателству. Ја признајем своју погрешку и остајем са својом женом у својој кући и обавезујем себе да убудуће никад не будем са женом у протестирању у несрећи у напредак да нећу никад поменути за живота мога зарад слушања своје жене и оћу живети најпрече на ред па ако би се за унапредак пак упуштио свој живот полажем који сте ми данас покрембу то поклонили и изпростили.” – АС, КК, XXII-80, објављено

(мада није искључено да Јулка = Јовка, тј. да се ради о истој особи) имао је децу, али се од ње развео пре пролећа 1840. године; деца су живела с мајком у Пожаревцу.

Не знамо када и где су се Ката и Михајло упознали и венчали, нити када је и где дете рођено.⁷⁸ Међутим, нема никакве сумње да је и брака и рођења било. Од 1842. године Ката се представља, али и у службеним актима бива означавана као „Катарина Ђорђевић”, „Ката удова Ђорђевића” и „Ката Мијаилова Несиба”.⁷⁹ Поред тога, о постојању брака и судбини детета говоре и следећи документи:

У октобру 1845. године, „Јулијана удовица Мијаила Ђорђевића из Пожаревца” моли Кнеза да је заштити од Кате Несибе, која тражи да јој Јулијана преда „на васпитавање” њену ћерку, рођену у браку са покојним Михајлом. Јулијана се томе тражењу противи из два разлога: прво, „зато што је истој девојчици одређено да она са осталом децом мужа њеног једнака права ужива” и, друго, „што се је могуће надати да ће она, ако се мајки њеној на воспитаније даде, примеру исте, Несибе, следовати”. Кнежева канцеларија је Јулкину молбу проследила министарству правде, „с том препоруком књажеском да оно нареди да се Несиба од наведеног потраживања одбије” (ово показује да је Ката дете тражила судским путем и да га није добила).⁸⁰

У још једном документу се помиње „фамилија” Михајла Ђорђевића. Из документа се не види ко чини ту „фамилију”, али је вероватно реч о Јулијани и деци. Та „фамилија” је 1843. године од Митрополита Јовановића тражила дозволу да Ђорђевићево тело ископа и поново сахрани у порти пожаревачке саборне цркве. Митрополит је наложио протопрезвитеру пожаревачког округа да овој молби удовољи, под условом да световне власти то одобре.⁸¹ Ђорђевић је заиста био секундарно сахрањен уз цркву Светих архистратига Михајла и Гаврила у Пожаревцу, где се донедавно могао видети његов гроб са надгробном плочом. Према натпису на плочи, Ђорђевић је рођен у селу Крушевици, округ руднички, а погинуо је „од руке проклетих народних противника 29. августа 1842. године, у борби за Устав и правцу”.⁸²

у: *Нахијски суд Пожаревац*, ур. Мирољуб Манојловић, Пожаревац 2013, стр. 97–98. (у даљем тексту: *Нахијски суд Пожаревац*...)

⁷⁸ У матичним књигама цркава у Пожаревцу, Градишту и манастиру Рукумији, које се чувају у Историјском архиву Пожаревац, у периоду 1840–1842. године нису уписани такав брак нити такво рођење.

⁷⁹ Нпр. АС, МИД–В, 1846, Ф–II–196 и АС, СВБ, ДП 1846, No. 1897.

⁸⁰ АС, МИД–В, ДП 1845, No. 1643 и 1845, Ф–IV–207.

⁸¹ Писмо Митрополита Протопрезвитеру пожаревачком од 23.07.1843, Архива Епархије браничевске, Пожаревац.

⁸² Натпис је 2005. године објавио Манојловић, *Нахијски суд Пожаревац*..., стр. 103. У међувремену, надгробна плоча је измештена и бачена. Сада се, са још неким, налази на земљи уз зид црквене порте и знатно је оштећена.

По томе што се Ката вратила у Београд већ у пролеће 1841, знатно пре него што је Ђорђевић убијен, изгледа да њих двоје, иако у браку, нису, или бар нису трајније, живели заједно. Њихово дете је, вероватно одмах по рођењу, предато Ђорђевићевој претходној жени, а Ката је отишла у Београд и наставила да упражњава свој занат. Може се само нагађати да ли би, да је Ђорђевић преживео буну, њих двоје икада водили породичан живот и да ли би Ката од блуднице постала начелниковица.

Поново у Београду, Ката изнајмљује квартир код папуције Илије Гавриловића.⁸³ Иако је претходно била протерана, и то двапут, власти ничим не ометају њен боравак у вароши. Као удовица високог чиновника, зашла у четврту деценију живота, Ката се све мање бави телесним радом а све више подвођењем. Већ 1842. године, комшије туже Катку полицији „због блуда”,⁸⁴ али не знамо где она тада станује (код Гавриловића или у вароши) и шта је тачно био повод за тужбу. У самом центру београдске вароши отвара (1842. или 1843. године) неку врсту јавне куће, која послује веома успешно, захваљујући не само Катиној репутацији него и заштити полиције. Кућа се налазила непосредно уз неко државно надлештво („у суседству Правитељства”), вероватно уз Министарство правде и вера. Министар Паун Јанковић је, наводно, тим поводом примао „тужбе разних лица”, па је затражио интервенцију Министарства унутрашњих дела. „Једна жена, именован Несиба”, пише он, отворила је ту „читав дућан блудничества”. Она „примамљује и вара невине девојке”, а својом делатношћу „свезу брака руши”, па је одатле треба удаљити ради очувања „чистоте Моралне”. Поред тога, кућа у којој ради је дрвена, па постоји опасност да „развратници који се онде скупљају” и пуше могу изазвати пожар, у коме би изгорела и суседна државна зграда. Због тога Министар тражи да полиција Катку не само исели из те куће него и да је протера из Београда. Полиција је, међутим, одлучила да Катку не протерује него да јој само нареди да се исели из центра и настани изван шанца, под претњом да ће иначе бити протерана. Ката је пристала и почетком новембра 1843. се иселила из вароши.⁸⁵

Од тада Ката станује изван шанца, близу Варош-капије. Колико добро су она и њена боравишта били познати јавности, види се и по томе што у извештају о смрти неке, за крађу осумњичене девојке, полиција кућу у којој је умрла идентификује као ону „где је Несиба некада седела близу шанца идући Варош капији”.⁸⁶

⁸³ О квартири код Гавриловића и догађајима из тог периода, в. Јанковић, И.; Михајловић, В., *Ката Несиба...*, стр. 120–121.

⁸⁴ ИАБ, УГБ, Регистар 1842, под „Н”.

⁸⁵ АС, МУД-П, 1843, Ф–XIII–83.

⁸⁶ ИАБ, УГБ, 1845, Ф–VIII–3075, к. 51.

Већ 1846. године властима поново пристижу жалбе комшија које не трпе Кату у комшилуку и траже да она буде протерана. Комшије су Кату прво тужиле Примирителном суду, који је њихову тужбу одбацио, а затим су упутиле петицију Министарству унутрашњих дела. Ово је наредило полицији да Кату исели у другу махалу, у чему се успело тек после дужег натезања, јер је и неписмена Ката са своје стране тужила комшије и, преко адвоката, слала жалбе и молбе министарству, па и самом Кнезу. У тим поднесцима, адвокати су наводили правне аргументе у Катину корист и позивали се на чл. 66. Турског устава. Један од тих аргумената је био да би Ката исељењем претрпела штету, пошто је према судски овереном уговору о закупу у случају отказа морала да плати целогодишњу закупнину.⁸⁷ Сећајући се како је својевремено покрштавањем стакла заштиту српских власти, Ката је претила да ће сада поново прећи у ислам и потражити заштиту код Турака: „Шеснаест година дана прошле су откако сам ја [...] из Мухамеданске вере у Христијанску прешла. За то време никада гоњења оваквог нисам трпила као данас. [Ако јој власти не помогну,] принуђена ћу бити, као жена сваке одбране лишена и гоњена, Мухамеданску веру примити јединствено зато што сам уверена да ћу у њој одбрану наћи”. После двонедељног надмудривања с полицијом, током кога се крила по турским кућама и кришом, без пасоша, одлазила у Смедерево, Ката се крајем јула 1846. године иселила из дотадашњег комшилука.⁸⁸

Међутим, прогон се наставио и у новом комшилуку, Кочијаш-мали. И тамошњи житељи су се жалили београдској полицији, а када ова није реаговала, упутили су петицију Министарству унутрашњих дела: „Опште позната разоритељица брачних законских спона тј. Несиба [доселила се] преко наше воље у нашу малу (звану Кочијашка, споља више Варош-капије). [Молимо Министарство] да општег брачног и јавног нарушитеља (Несибу) из наше мале уклони или нама дозволи да се из својих кућа [...] селимо било куда”. Министарство је наложило полицији да удовољи захтеву житеља Кочијаш-мале и да „блудници Несиби не дозволи онде гди је због развратности њене не трпе, станити се”. Почетком септембра 1846, полиција је могла да извести да се Ката иселила и из Кочијаш-мале.⁸⁹

Полиција је наставила да гони Кату из сваког стана у који би се уселила. Како и она сама каже у једном поднеску властима: „Да ли је, дакле, могуће да

⁸⁷ И заиста је „Ката Мијаилова Несиба” судски оверила уговор са закуподавцем, дунђерином Мином Спасићем – ИАБ, СВБ, ДП 1846, No. 1897; ИАБ, СВБ, Регистар 1846, под „К” и „С”.

⁸⁸ Подробније о целој овој епизоди, уз навођење извора, у: Јанковић, И.; Михајловић, В., *Ката Несиба...*, стр. 137–144, где, погрешно, стоји да Ката тада није путовала у Смедерево, иако је заправо тамо провела неколико дана (в. ИАБ, УГБ, 1846, Ф– VI –1522). В. и: АС, МИД–В, ДП 1846, No. 909.

⁸⁹ АС, МУД–П, 1846, Ф–VIII–169.

ја будем у вароши а да немам комшија? И да ли је могуће да ја онде квартир нађем где људи нема?”.

После вишекратних селидби, Ката је и по трећи пут протерана из Београда, опет у Смедерево. Одатле се, без дозволе и пасоша, вратила у Београд, али изгледа да више није имала никакву полицијску или другу заштиту. Њен илегални боравак у вароши није остао непримећен, па је 21. јула 1851. године ухапшена и прекршајно кажњена, али не по члану 27. (као блудница) него по члану 254. Полицајног закона (због кршења одлуке о протеривању). Та одредба гласи: „Скитнице, бећари и сви они који се из једног места у друго протерају, па се без допуштења опет поврате, да се с 25 штапа казне и наново да се протерају”.

У Списку преступника Управе вароши Београда за 1851. годину стоји: „Несиба Ђорђевића, блудница стара 40 година, из Београда. Што је као јавна блудница и подводница пре Законика полицајног [тј. пре 1850. године] из ове вароши на свагда удаљена била, пак се је ипак повратила без надлежног одобрења и пасоша. Пошто је при испиту признала да је њој заказано онда кад је протерана била да се нигда у Београд не поврати, а она се је из Смедерева па јошт без пасоша повратила, по § 254 зак. полиц. као јавна блудница и подводница, која се никако у овој вароши трпити не може, осуђена је да се са 25 камција казни и удаљи у Крагујевац. Пресуда је извршена 21. јулија 851. године”.⁹⁰ Тако је Ката и по четврти пут протерана из Београда, а шта је с њом даље било, још се не зна.

Закључак

До 1850. године, третман проституције у Србији заснивао се на османском моделу, који је кажњавао и жене и мушкарце када се упусте у недозвољене (= небрачне) сексуалне односе („смешеније” и „блудодјеније”), али није криминализовао проституцију саму по себи. Осим у ванредним ситуацијама, проститутке су не само толерисане него су, као припаднице хришћанске заједнице, добијале заштиту од претњи које би долазиле с муслиманске стране. Београдске проститутке су већином биле удате жене или удовице, а многе су потицале из занатлијских, па чак и чиновничких породица (рођењем или удајом). Неке су уживале заштиту богатих и угледних мушкараца, а поједине су с таквим мушкарцима рађале ванбрачну децу или се чак за њих и удавале.

⁹⁰ ИАБ, УГБ, Списак преступника за 1851. годину, No. 295.

Извори и литература

- Архива Епархије браничевске, Пожаревац
- Архив Србије (АС), Суд округа београдског (СОБ), Књажевска канцеларија (КК), Министарство унутрашњих дела – Полицајно одељење (МУД-П), Министарство иностраних дела – Внутрено одељење (МИД-В)
- Бранко Перуничкић, *Управа вароши Београда, 1820–1912*, Београд: Музеј града Београда, 1970.
- Војислав Маринковић, *Из историје санитета у обновљеној Србији од 1804–1860*, Београд: САНУ, 1951.
- Зборник закона и уредба и уредбених указа изданих у Књажеству Србији*, II, V, Erdem, Y. Nakan, *Slavery in the Ottoman Empire and its demise, 1800–1909*, London: Macmillan, 1996.
- Историјски архив Београда (ИАБ), Суд вароши Београда (СВБ), Управа града Београда (УГБ)
- Историјски архив Смедерево
- Јовановић, Владимир, „Проституција у Београду током XIX века”, у: *Годишњак за друштвену историју*, I, 4, 1997
- Јанковић, Иван; Михајловић, Вељко, *Ката Несиба: Истинита и илустрована историја једне београдске блуднице и њене борбе за уставна права, 1830–1851*, Београд: Чигоја, 2014.
- Karras, Ruth Mazo, *Common women: Prostitution and sexuality in medieval England*, Oxford: Oxford University Press, 1996;
- Levine, Eve, *Sex and society in the world of the Orthodox Slavs, 900–1700*, Itaka: Cornell University Press, 1989.
- Lewis, Ann; Ellis, Markman (ur.), *Prostitution and eighteenth century culture: Sex, commerce and morality*, London: Pickering & Chatto, 2012
- Mahood, Linda, *The Magdalenes: Prostitution in the Nineteenth Century*, London: Routledge, 1990;
- Мирољуб Манојловић, *Пожаревац од турске касабе до српске вароши 1804–1858*, Пожаревац: Народни музеј Пожаревац, 2005;
- Нахијски суд Пожаревац*, ур. Мирољуб Манојловић, Пожаревац: Историјски архив Пожаревац, 2013.
- Никола Христић, *Мемоари 1840–1862*, Београд: Просвета, 2006.
- Новине србске*
- Parent-Duchatelet, A.J.B., *De la prostitution dans la ville de Paris*, Brisel 1836.
- Перуничкић, Бранко, *Београдски суд 1819–1839*, Београд: Историјски архив Београда, 1964.
- Sariyanis, Marinos, „Prostitution in Ottoman Istanbul, late sixteenth – early eighteenth century”, *Turcica*, 40, 2008.
- Semerdjian, Elyse, *Off the straight path: Illicit sex, law and community in Ottoman Aleppo*, Syracuse: Syracuse University Press, 2008.

Слободанка Цветковић, „Пожаревачки округ у Вучићевој буну”, у: *Крагујевац престоница Србије 1818–1841. Зборник радова са научног скупа одржаног 20. септембра 2006. године у Крагујевцу*, ур. Бошко Радовановић и Предраг Илић, Крагујевац: Историјски архив Шумадије, 2006.

Српски биографски речник, s.v. В.

Summary

Ivan Janković, PhD,

Publick Strumpets: Belgrade Prostitution in the first half of the 19th Century

The paper presents the customary law on prostitution in Serbia until 1850, when it was statutorily criminalized. As elsewhere in the Ottoman Empire, there was no difference in law between a prostitute and a promiscuous woman. Both were „strumpets” and were punished as such, as were their male partners. This infringement was called *smešenije* or *bludodjejanije* and it corresponded to the notion of *zina* in Ottoman law. To denote those „strumpets” who received remuneration, the qualifiers „publick” or „common” were used. The data on 130 common strumpets active in Belgrade before 1851 show that most of them were married (56%) or widowed (28%). Many widows had been married to respectable men, such as tradesmen and, less frequently, merchants and civil servants. Most prostitutes lived in misery, but a few had substantial incomes, often invested in real estate. Some enjoyed the protection of powerful men and/or the police. The paper includes the biography of a well-known prostitute of the time. Born to Christian parents in 1811, she was enslaved and Islamised in 1813, but reverted to Christianity in 1830. For a few years she was married to a high-ranking official.